

AVRAM IANCU - 200!

Nr.7(47/iulie 2024)

Situația agriculturii românești după anul 1920, în contextul schimbărilor intervenite în agricultura spațiului central și est-european

Dr. Augustin ȚĂRĂU

Alături de alte instrumente utilizate de sovietici în scopul destabilizării politice a vechilor structuri de putere din statele central- și est-europene, reformele agrare, derulate în acest spațiu pe parcursul anilor 1944-1946, se înscriu ca elemente ale programului conceput de Moscova în vederea instaurării regimului comunist în fiecare dintre țările căzute în sfera sa de dominație¹.

Avantajat de noul statut câștigat de Uniunea Sovietică la încheierea Celui de-al Doilea Război Mondial, Stalin găsisese oportună reluarea vechii teze a „exportului de revoluție”, lansată de Lenin în 1915. „Noi n-am tănuțit niciodată faptul că revoluția noastră este doar începutul – declara Lenin la acea vreme – și că vom trage o concluzie finală numai atunci când vom răspândi această revoluție în întreaga lume”². Războiul civil, declanșat în Rusia după lovitură de stat organizată de bolșevici, a zădărnicit însă toate acțiunile de răspândire a „ciumei roșii” întreprinse de guvernul sovietelor, atât aventura politică inițiată de comuniștii unguri în primăvara anului 1919³, cât și invazia trupelor sovietice în Polonia, din vara anului 1920⁴. Este adevărat că, preocupată fiind de rezolvarea conflictului militar intern, Rusia s-a dovedit incapabilă la acea dată să-și păstreze și să-și fructifice succesele repurtate pe plan extern, situație care nu elimină însă din calcul rolul hotărâtor al intervențiilor militare străine, românească în Ungaria și Ucraina⁵ și anglo-franceză în Polonia, pentru înlăturarea și îngrădirea pericolului comunist. Bolșevicii nu vor uita însă acest lucru.

Așa după cum nici Lenin nu și-a ținut secrete intențiile la vreme respectivă, nici Stalin nu s-a sfiit în iarna anului 1944 să și le mărturisească pe ale sale ministrului iugoslav Milovan Djilas, aflat în vizită la Moscova. „În războiul acesta nu este la fel ca în cel trecut – i-a spus Stalin – ci, cel care ocupă un teritoriu își impune și sistemul său social. Fiecare își impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa. Altfel nu poate fi”⁶. Cum agricultura își avea locul său bine definit în cadrul sistemului economiei comuniste, la care făcea referire dictatorul, în condițiile în care sovieticii sprijiniseră instalarea la putere a coalițiilor politice de stânga în toate statele ocupate, reformele agrare inițiate de aceste forțe nu reprezentau altceva decât primii pași făcuți pe calea „socializării” agriculturii din statele lor. Realizarea acestui deziderat impunea însă parcurgerea mai multor etape, gradual, a căror durată și intensitate

¹ În *Albania*, reforma agrară a fost decretată pe 29 august 1945; în *Bulgaria*, pe 12 martie 1946; în *Cehoslovacia*, pe 21 mai 1945; în *Iugoslavia*, pe 23 august 1945; în *Polonia*, pe 6 septembrie 1946; în *România*, pe 23 martie 1945, iar în *Ungaria* pe 7 mai 1946. *Istoria lumii în date* (coordonator Andrei Oțetea), Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 453-466.

² Vladimir Ilici Lenin, *The Defeat of One's Own Government in the Imperialist War*, în „*Sotsial-Demokrat*”, No. 43/26 July 1915; *Lenin's Collected Works*, vol. 21, Progress Publishers, Moscow, 1964, p. 275-280.

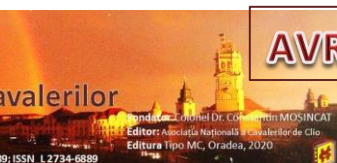
³ Detașamentele militare alcătuite din comuniștii unguri s-au format în lagărele de prizonieri de pe teritoriul Rusiei Sovietice. Sub conducerea liderului Béla Kun, acestea se vor reîntoarce în Ungaria, iar Partidul Comunist Maghiar va fuziona cu Partidul Socialist Maghiar, după care vor înlătura de la putere guvernul premierului Károlyi Mihály și vor proclama Republica Sovietelor Ungare, pe 21 martie 1919, mizând pe sprijinul militar al Rusiei Bolșevice. Anna M. Cienciala, *Hungary. Defeat and Revolution 1918-1921*, în „*History*”, No. 557/ 2003, p. 8-10.

⁴ În noiembrie 1918, Germania l-a instalat la cârma Poloniei pe filo-germanul Jozef Pilsudski, pentru a putea controla țara prin intermediul acestuia. Cu toate că independența țării a fost recunoscută la Tratatul de Versailles în 1919, luptele au mai continuat pe frontul de răsărit, Polonia fiind nevoită să cedeze Rusiei Bolșevice importante teritorii din Lituania, Ucraina și Bielorusia. Pe 5 iulie 1920 rușii au declanșat o mare ofensivă pentru ocuparea Varșoviei, însă au fost înfrânți de trupele poloneze, ajutate de detașamentele militare franceze și engleze. În urma Tratatului de Pace din 11 august, Gdanskul devenea oraș liber, iar Prusia Răsăriteană era separată de restul Germaniei prin așa numitul „coridor polonez”. *On the military-political campaign in connection with the conclusion of peace with Poland (Communicated to Comrades Lenin, Krestinsky, Chicherin, Zinoviev, Bukharin and Steklov and to the Moscow Committee of the Party, 11 August 11 1920)*, în Leon Trotsky, „*The War with Poland (Kak Vooruzhala Revolyutsiya)*”, vol. 3, 1920, passim.

⁵ În noiembrie 1918 naționaliștii ucrainieni proclamaseră o „republică” în nordul Bucovinei, cu capitala la Cotmani, pretinzând apoi alipirea acesteia la Ucraina, acțiune zădărnicită de intervenția armatei române. La începutul lui ianuarie 1919 trupele ucrainene ocupă Valea Tisei, Sighetul și ținutul din dreapta Vișeuului până dincolo de Leordina. Armata română intervine la 16 ianuarie, când Regimentul 14 din Roman trece Gutâiul și la 17 ianuarie zdrobește trupele ucrainene în lupta de la Cămara-Sighet și controlează ambele maluri ale Tisei. Alexandru Filipașcu de Dolha, *Istoria Maramureșului*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1997, p. 203.

Între timp, la sfârșitul anului 1918, profitând de slăbiciunea regimului de la Kiev, Armata Roșie a declanșat o ofensivă generală împotriva Ucrainei, ocupând la 5 februarie 1919 capitala, unde au instalat un Consiliu al Comisarilor Poporului al R.S.S. Ucrainene, condus de Cristian Racovski, după care, la sfârșitul lunii aprilie, au ocupat Odessa. Bazându-se pe acceptul necondiționat al părții române de a participa la acțiunea militară din Pocuția (mai-august 1919), dar care, pentru partea română, izvorăse din cu totul alte rațiuni, guvernul polon, prin ministrul său de Externe, Aleksander Skrzynski, a propus României o acțiune comună de invadare a Ucrainei și de administrare în comun a teritoriului acesteia în scopul înlăturării pericolului bolșevic. Florin Anghel, *1918-1920. România refuză să ocupe Ucraina*, în „*Magazin Istoric*”, nr. 11, din 2001, p. 5.

⁶ Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Editura Europa, Craiova, f.a., p. 74-75.

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Colonelul Dr. Constantin MOSINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cio
Editura Tipo MC, Oradea, 2020

AVRAM IANCU - 200!

Nr.7(47/iulie 2024)

urma să fie adaptată în funcție de particularitățile reclamate de specificul fiecărei țări, însă fără nici o abatere de la liniile directe înscrise în planul moscovit. „Desăvârșirea reformei agrare prin confiscarea marilor moșii și ruinarea moșierilor” era unul dintre punctele esențiale ale strategiei comuniste, motiv pentru care a și fost așezat în fruntea listei de priorități, acțiune ce trebuia camuflată în spatele unei generoase operațiuni de redistribuire a proprietății funciare pe baze juste și echitabile⁷.

Poziția ocupată de chestiunea agrară în topul directivelor sovietice nu era deloc întâmplătoare. Ideologii de la Kremlin cunoșteau foarte bine situația economică și socială deosebit de critică a statelor din această parte a Europei, agravată ce-i drept de consecințele dezastruoase ale ultimului război, de aceea ținta urmărită de ei viza atragere simpatiei populației rurale, majoritară în toate țările din zonă, în favoarea forțelor de stânga. Cea mai simplă cale pentru atingerea acestui scop rămânea reforma agrară, știut fiind că nici unul dintre guvernele care se perindaseră la putere în statele respective nu reușise în perioada interbelică să rezolve „problema țărănească”.

Situația agriculturii din țările central- și est-europene în prima jumătate a secolului al XX-lea

Fără a minimaliza consecințele decalajului economic acumulat de-a lungul istoriei între Europa Occidentală și cea răsăriteană, ca și criteriu de raportare, nu pot fi trecute cu vederea analizele critice efectuate de economiștii occidentali sau de cei marxști pe marginea greșelilor politice de care s-au făcut vinovate în acest interval de timp tinerele democrații înfiripate în țările viitorului lagăr comunist. Tabloul general cuprinzând proporția populației active ocupate în sectorul agricol este grăitor în acest sens.

Astfel, înainte de începerea conflagrației mondiale, 80% din populația activă a Bulgariei se regăsea în agricultură și în serviciile conexe acesteia (1934), 79% în Iugoslavia (1931), 78% în România (1930), 65% în Polonia (1931) și 53% în Ungaria (1930). Ceva mai bine stătea Cehoslovacia, unde proporția populației angajate în sectorul agricol acoperea numai 38%⁸. Firesc ar fi fost ca la asemenea dimensiuni, populația satelor să joace un rol important în politica țărilor respective, desigur prin intermediul partidelor de factură „țărănistă”, însă evoluția interbelică a acestora a dovedit contrariul. În ciuda faptului că în întreg spațiul central - și est-european s-au operat ample reforme agrare la sfârșitul Primului Război Mondial, efectele lor au fost minimalizate și chiar anulate în scurtă vreme datorită politicilor agrare dezastruoase adoptate de guvernele care s-au aflat vremelnic la putere. O simplă privire retrospectivă asupra evoluției agriculturii statelor amintite, între cele două războaie mondiale, luate rând pe rând, este suficientă pentru a demonstra că societatea postbelică reclama imperativ o nouă distribuție a proprietății funciare, chiar dacă nu neapărat după modelul sovietic.

De pildă, începutul secolului al XX-lea găsește **agricultura albaneză** într-o organizare specifică evului mediu, subordonată legilor dictate de sistemul „çiflig”, caracteristic Imperiului Otoman, prin care țărănimea era obligată să presteze zile-muncă și anumite dări către stăpânii domeniali, fie că erau moșieri, fie așezămintelor ecleziastice, fie statului. După câștigarea independenței, în 1912, redistribuirea fondului funciar s-a derulat foarte defectuos, așa încât s-a ajuns până la situația scandaloasă în care cinci familii bogate, ce dețineau în jur de 60.000 de hectare de arabil și păduri, să controleze aproape întreaga agricultură a Albaniei⁹.

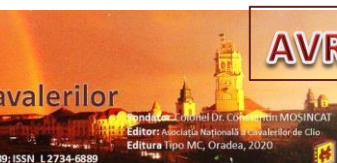
O schimbare mai sensibilă în structura exploatațiilor agricole din această țară a început să se facă simțită după anul 1925, când, sub influența reformelor agrare care au cuprins aproape întreaga arie central - și est-europeană, puterea a trecut la redistribuirea unor mari moșii, luând în calcul și jocul prețului de pe piața terenurilor agricole¹⁰. Însă chiar și în aceste condiții, moșierii, care reprezentau 3% din populația activă ocupată în sectorul agrar, mai dețineau încă 27% din totalul fondului funciar. Nejusta distribuție a suprafețelor agricole era mai accentuată în zonele de câmpie, fertile, unde vaste

⁷ Ioan Chiper, Florin Constantiniu, *Modelul stalinist de sovietizare a României*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3, din 1995, p. 28.

⁸ Ygael Gluckstein, *op. cit.*, 1952, p. 13-19.

⁹ I. Xhamara, *Land Reform in Albania and its Macroeconomic and Social Impacts*, (Unpublished Report of Ministry of Agriculture and Food), Tirana, 1995, în Azeta Cungu, Johan F.M. Swinnen, *Albania's Radical Agrarian Reform*, în „Economic Development and Cultural Change”, No. 15/1998, Department of Agricultural Economics of Katholieke Universiteit Leuven „Kardinaal Mercierlaan”, Leuven, Belgium, p. 3.

¹⁰ A. Civici, *La Question Foncière Dans La Restructuration de L'Economie Agricole en Albanie*, Université de l'Agriculture, Tirana, 1994. Azeta Cungu, Johan F.M. Swinnen, *op. cit.*, p. 3.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.7(47/iulie 2024)

suprafețe se mai aflau încă în mâinile clasei avute, în vreme ce majoritatea micilor proprietari aveau pământurile răspândite pe dealuri sau munți¹¹.

În **Bulgaria**, sistemul feudal din agricultură a fost abolit în anul 1878, odată cu victoria care a încununat lupta mișcării de eliberare națională. Foștii iobagi bulgari au devenit peste noapte stăpânii moșiilor aristocrației turcești, alungate din țară, însă reminiscențele vechii orânduirii vor mai persista în agricultură până în momentul veniri la putere a Uniunii Agrariene, condusă de Aleksandăr Stamboliiski (1920-1923).

Limitarea proprietății agricole la maximum de 30 de hectare pentru o gospodărie, a fost una dintre primele măsuri dictate de noul guvern, proces susținut printr-o largă acțiune de organizare a cadastrului la nivelul întregii țări. Au fost puse apoi bazele mișcării cooperatiste și au fost încurajate inițiativele țărănești care vizau comasarea în trupuri de moșie compacte a loturilor dispersate. În 1922, guvernul a lansat „Programul de Întărire și Protecție a Dreptului de Proprietate Agricolă”, în conținutul căruia erau stipulate, printre altele: măsuri de sprijinire a inițiativelor și lucrărilor de comasare; asistență și sprijin financiar pentru proiectele din sectorul agricol; gratuitatea lucrărilor de expertiză și măsurători cadastrale executate în beneficiul țăranilor; încurajarea acțiunilor de cooperativizare în agricultură¹². Maniera dictatorială prin care s-a încercat aplicarea acestor reforme a condus însă la instabilitate politică în țară, soldată cu o lovitură de stat și asasinarea îndrăznețului lider agrarian, așa încât programul guvernului nu s-a mai materializat decât parțial¹³.

Ca atare, după 1923, în agricultura bulgară s-au păstrat câteva proprietăți care depășeau 30 de hectare și s-au înmulțit gospodăriile țărănești mărunte, precum și cele mijlocii ale țăranilor mai înstăriți. Exploatațiile de până la cinci hectare reprezentau 63,1% din totalul exploatațiilor agricole, și acopereau 30% din întregul fond funciar. Cele cuprinse între 5-10 hectare, reprezentau 26,2% și acopereau 36,9%. Împreună, cele două categorii atingeau procentul de 89,3% din forța activă ocupată în agricultură și aveau în proprietate 66,9% din terenurile agricole. Gospodăriile țăranilor înstăriți, care dețineau între 10-30 hectare, atingeau procentul de 10,3%, însă suprafața aflată în mâinile lor era apropiată de prima categorie menționată, ridicându-se la 29,5% din fondul funciar. În sfârșit, moșierii, împărțiți în două categorii, cei cu gospodării cuprinse între 30-50 hectare, respectiv, peste 50 hectare, reprezentau 0,4% din numărul proprietarilor de pământ, și dețineau 3,6% din suprafața agricolă¹⁴.

Economistul Wilbert E. Moore susține că în 1937 mai rămăseseră numai 2,7% din pământuri în mâinile celor care dețineau proprietăți de peste 30 de hectare¹⁵. Afirmatia este cât se poate de veridică, deoarece un raport oficial, din 31 decembrie 1926, confirmă faptul că numai 1% din totalul exploatațiilor agricole particulare mai erau lucrate în arendă, ceea ce însemna că baza economiei rurale era alcătuită din proprietatea agrară mică și mijlocie și că numărul proletariatului agricol era neglijabil¹⁶. Media gospodăriilor țărănești ajunsese la 4,9 hectare, din care 4,4 hectare era teren cultivabil și 0,5 hectare intravilan necultivabil. Și acesta din urmă se va reduce, ajungând la 0,36 hectare

¹¹ Un procent de 44% din fondul funciar al Albaniei era format din suprafețe arabile, situate la câmpie, 37,5% erau terenuri deluroase, iar 18,5% erau terenuri muntoase. După 1945, în zona muntoasă au fost făcute numeroase investiții, constând în drenări și terasări. *Ibidem*.

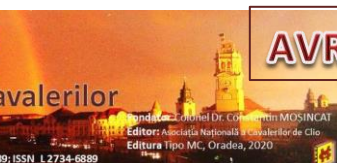
¹² Diana Kopeva, Nivelin Noev, Vladimir Evtimov, *Land Fragmentation and Land Consolidation in the Agricultural Sector. A Case Study from Bulgaria*, FAO, München, 2002, p. 5-8.

¹³ Uniunea Agrarienilor a venit la putere pe fondul nemulțumirilor populare înregistrate în Bulgaria de pe urma dezastrului suferit în Primul Război Mondial și a compromiterii partidelor istorice. Reprezentanții acestei formațiuni au ocupat nu mai puțin de 212 din cele 243 de fotolii de deputați ale Adunării Naționale și au introdus un regim dictatorial de stânga. Vechii politicieni au fost întemnițați sau trimiși în exil, iar intelectualii au fost obligați să încalțe opinci. Fiu de țăran, Aleksandăr Stamboliiski s-a afirmat prin vederile sale politice radicale, care i-au atras simpatia păturilor sărace. În 1915 a avut curajul să-l critice aspru pe regele Ferdinand pentru alianța nefericită cu Germania, atitudine care l-a trimis în închisoare pentru întreaga perioadă a războiului, iar de aici direct în scaunul ministerial. În partid ocupa locul secund, după bătrânul și moderatul lider Dimităr Draghieff. Devenit prim-ministru, a apelat adesea la „gărzile țărănești” pentru a-și putea susține și aplica măsurile politice, folosindu-le ca forțe de intimidare. Aduse în capitală cu trenurile, acestea terorizau populația orășenească, trăgând focuri de armă pe străzi, devastând tipografiile opoziției și operând arestări. A fost înființat chiar și un tribunal special pentru judecarea oponentilor. În realitate, guvernul Stamboliiski nu și-a putut îndeplini promisiunile electorale datorită incompetenței colaboratorilor cu care se înconjurase premierul, oameni fără calificare sau indivizi obedienți. Țara se îndrepta către anarhie. Era firesc în aceste condiții ca masele celor nemulțumiți să-i răspundă cu aceleași metode. În 8 iunie 1923, guvernul său a fost răsturnat de la putere printr-o lovitură de stat, iar premierul a fost asasinat o săptămână mai târziu. R.H. Markham (Staff Correspondent in the Balkan Peninsula of the The Christian Science Monitor), *Meet Bulgaria*, Chapter XV, *Getting into the band-wagon!*, Stopansko Razvitiye Press, Sofia, 1931, p. 6-8.

¹⁴ L. Bojkoff, *Bulgaria is not the Land of Rose Only*, Sofia, 1946, p. 69.

¹⁵ Wilbert E. Moore, *Economic Demography of Eastern and Southern Europe*, League of Nations, Geneva, 1945, p. 251.

¹⁶ O. S. Morgan, *Agricultural Systems of Middle Europe, A Symposium*, New York, 1933, p. 50; Ygael Gluckstein, *op. cit.*, p. 3.

în 1934. Nivelul ridicat al fragmentării fondului funciar este ilustrat și de cele 11.861.312 mici gospodării țărănești.

Pe fondul acestei situații, rămân de admirat eforturile guvernanților bulgari de a încuraja și a sprijini procesul de comasare a micilor proprietăți, importantă pârgă de dezvoltare a mișcării cooperatiste. Primii care au pășit pe acest drum au fost cei cinci copii ai familiei Simeonov, din comuna Madan, care în 1911 și-au comasat într-un singur trup de moșie mai multe parcele disparate pe care le aveau. Pe 9 mai 1921, guvernul Stamboliiski a emis „Legea muncitorilor agricoli”, act normativ care așeza procesul într-un cadru organizat. În august 1924, suportul juridic a fost îmbogățit cu „Legea muncii în fermele agricole”, valabilă atât pentru sectorul de stat, cât și pentru cel particular. Ca efect imediat, douăzeci de gospodari din șase sate ale Dobrogei bulgărești s-au asociat, unificându-și terenurile, iar peste doi ani, exemplul lor a fost urmat de țărani din alte zece sate, suprafața comasată ajungând la 41.447,2 hectare. Legea amintită a fost completată în anul 1934. Până în 1940, numărul satelor al căror gospodari și-au comasat proprietățile ajunsese la 47, răspândite în 19 municipalități, însumând 148.101,8 hectare, ceea ce reprezenta 3,45% din terenurile cultivabile¹⁷. Alte 13.788,6 hectare au fost atribuite coloniștilor aduși în Dobrogea, cu condiția exploatării terenurilor tot în regim asociativ¹⁸.

Evoluția **agriculturii iugoslave** interbelice a fost determinată de un complex de factori istorici, născuți atât din alinierea economiei rurale a entităților statale ale slavilor sudici la sistemele impuse de către ocupanții străini din perioada evului mediu, Imperiul Otoman și Imperiul Habsburgic, cât și din decalajul temporal înregistrat între momentele emancipării naționale a fiecăreia dintre aceste formațiuni politice. Serbia și-a câștigat o independență limitată în anul 1830, însă suveranitatea deplină de abia în 1877. Moșierii turci și-au părăsit atunci proprietățile și, la fel ca în Bulgaria, foștii iobagi au devenit proprietarii pământurilor pe care lucraseră până în acel moment. Vechea Serbie se înfățișa astfel ca o țară a micilor proprietari. O situație similară s-a creat și în Muntenegru și Dalmația după unirea lor cu Serbia.

Mai existau mari exploatații numai în Croația, Slovenia și Bosnia, desprinse în 1918 din Imperiul Austro-Ungar, care la rândul lor vor fi redistribuite în perioada dintre cele două războaie mondiale. De pildă, recensământul efectuat de autoritățile austro-ungare în 1910 arăta că 91,1% din fondul funciar al Bosniei se afla în mâinile proprietarilor musulmani, 6% aparțineau sârbilor ortodocși, 2,6% croaților catolici și 0,3% altor proprietari. După război, aproximativ trei sferturi din totalul terenurilor care au făcut obiectul exproprierilor din această zonă au aparținut musulmanilor turci, albanezi și macedoneni, însumând 1.175.305 hectare de teren arabil și păduri. Alte 110.922 hectare au fost confiscate de la corporații, bănci și alte instituții ale fostului imperiu. Prin programul național de colonizare „Nacertanije”, pe aceste proprietăți au fost așezate 149.518 familii sârbești strămutate din Herțegovina, Krajina Croația, Serbia și Muntenegru, precum și ale „voluntarilor de la Salonic”, scutite de plata despăgubirilor pentru loturile primite¹⁹.

În Croația și Slovenia și Voievodina, printr-un șir de acte normative emise între 1918-1919²⁰, au fost atribuite 1.805.000 hectare către 497.000 de țărani, suprafață care reprezenta un sfert din fondul funciar al Croației și Sloveniei, și 12,5% din cel al Iugoslaviei²¹. După unele surse, în nordul Iugoslaviei ar fi existat, înainte de expropriere, 850 de mari exploatații agricole²², în vreme ce alte surse indică cifra de 720²³. O suprafață de 406.981 hectare a fost rezervată și aici procesului de colonizare, în zonă fiind aduse și împrăștiate 316.762 de familii de sârbi. Alte asemenea colonizări au fost operate și în

¹⁷ Diana Kopeva, Nivelin Noev, Vladimir Evtimov, *op. cit.*, p. 64.

¹⁸ Nu au fost luate în calcul terenurile agricole din Dobrogea românească, intrate în componența Bulgariei la 7 septembrie 1940, unde autoritățile românești încheiaseră deja procesul de comasare și asociere cooperativă - n.n., A.Ț.

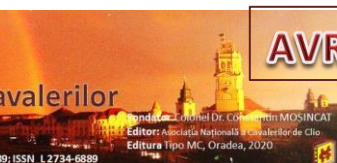
¹⁹ Dzenana Efendia Semiz, *Serbian Land Reform and Colonization in 1918*, în „Southeastern Europe 1918-1995”, (**An International Symposium**), University of Sarajevo Nazorova, 2000, p. 1-2.

²⁰ Dzenana Efendia Semiz, *Legal Actions Regarding The Agrarian Reform in Bosnia and Hertzegovina from 1919 until 1933*, University of Sarajevo Nazorova, 2000; anexa *Preliminary decisions for the realization of the agrarian reform on 25 February 1919*, publicată în „Slavski novine”, No. 11/1919 („Gazeta Oficială a Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor”).

²¹ O.S. Morgan, *op. cit.*, p. 361.

²² C.A. Macartney, *Hungary and Her Successors*, Oxford, 1937, p. 399.

²³ Dintre aceste exploatații, 369 erau proprietăți particulare, 50 ale corporațiilor, 77 ale bisericilor și mănăstirilor, 171 ale municipalităților, 44 ale statului și nouă ale unor diverși cetățeni. Din cele 369 de proprietăți particulare, 310 aparțineau străinilor: 142 austriecilor, 126 ungarilor, 10 italienilor, 8 cehilor și slovacilor, 3 germanilor și 17 altor alogeni. Jozo Tomasevich, *Peasants, Politics, and Economic Change in Yugoslavia*, Stanford, 1955, p. 366.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.7(47/iulie 2024)

zonele locuite de musulmanii din Macedonia, Kosovo, Metohija și Sangiacul Muntenegrului, unde 231.098 hectare au fost atribuite unui număr de 48.267 familii sârbești. În paralel, s-a derulat și programul de echilibrare a balanței etnice în orașele din Muntenegru, Bosnia-Herțegovina, Dalmația, Lika, Banja și Kordun. Întregul proces de colonizare s-a desfășurat în spiritul preceptului ortodox „O națiune, o religie și un stat” enunțat de Sfântul Sava, a cărui finalitate ținea realizarea unui regat unitar și omogen al Serbiei Mari²⁴. Această politică a stârnit însă reacția grupului parlamentar al croaților, care au protestat în Adunarea Națională prin intervenția critică a avocatului Stjepan Radič, solicitând totodată și acordarea de despăgubiri în beneficiul proprietarilor expropriați. Din partea grupării radicale sârbe a răspuns Punisa Racič, însă cu focuri de revolver, acțiune soldată cu uciderea deputaților croați Pavle Radič și Djuro Basaricek, și cu rănirea altor trei, Stjepan Radič, Ivan Pernar și Ivan Grandja²⁵.

În urma reformei agrare, 6,5% din gospodăriile țărănești rămăseseră sub 1 hectare, iar 21,5% aveau între 1-5 hectare, ceea ce însemna că 28% dintre săteni trăiau sub limita existenței, în vreme ce 27%, cu proprietăți cuprinse între 5-10 hectare, de abia atingeau pragul subzistenței. Cu alte cuvinte, 55% din populația rurală purta grija zilei de mâine. Țăranii mai înstăriții, cei cu exploatații cuprinse între 10-20 hectare și 20-50 hectare, reprezentau 25,3%, iar moșierii, cu averi de peste 50 de hectare, 9,6%²⁶.

Guvernul **polonez** a demarat o timidă reformă agrară în urma Primului Război Mondial. Prin Legea din 10 iulie 1919, proprietatea agricolă maximă a fost limitată prin lege la 180 hectare, cu excepția celor situate în zonele limitrofe ale marilor orașe, care au fost reduse până la 60 de hectare, și a celor din partea răsăriteană a țării, unde maximul a fost fixat la 300 de hectare²⁷. Tratatul special de care s-au bucurat moșierii din est (*właściciele ziemscy*) s-a datorat faptului că pe pământurile acestora lucrau țărani aparținând minorităților etnice, ucrainieni și bieloruși.

Annual, administrația era abilitată să hotărască asupra moșiilor care urmau să fie expropriate și redistribuite, competență care nu a putut fi pusă întotdeauna în practică din pricina tendinței moșierilor de a eluda legea. Oricum, cele mai multe proprietăți redistribuite au fost cele ale moșierilor ruși din răsăritul Poloniei. Pe 28 decembrie 1925 a fost emisă o nouă lege de reformă agrară, care stabilea nivelul compensațiilor pentru moșierii expropriați până la 50% din valoarea reală a exploatațiilor, însă nici aplicarea acesteia nu s-a situat la nivelul așteptărilor. Suprafața expropriată între 1919-1938 s-a ridicat de abia la 1.654.000 hectare²⁸.

După cum se poate constata, reformele agrare derulate de guvernarea polonezi s-au aplicat cu jumătăți de măsură, vinovată de această neîmplinire fiind însă și statistica poloneză, care nu era pusă la punct, așa încât nu s-au putut cunoaște niciodată dimensiunile reale ale disponibilului fondului funciar al țării. O situația aproximativă a modului de distribuire a suprafețelor agricole arată că în anul 1931 numai 0,2% din terenurile agricole se mai găseau în mâinile marilor moșieri și că restul ar fi fost împărțite țărănimii. Conform aceluiași tablou, gospodăriile cu până la 2 hectare reprezentau 14,4%, cele între 2-5 hectare acopereau 26,5% iar cele între 5-10 hectare, 18,9%. Cu alte cuvinte, 59,8 din populația activă ocupată în sectorul agricol era formată din țărani săraci și mijlocași. Gospodarii mai bogați, cu proprietăți cuprinse între 10-14 hectare sau peste acest prag, reprezentau doar 7,8%. Alături de segmentul social de bază, 20,3% din actorii agriculturii poloneze alcătuiau categoria „populația non-agricolă” (arendași, rentieri și tehnicieni agricoli), iar 11,9% forma proletariatul agricol²⁹.

O altă sursă arată că, în 1931, din cele 4,6 milioane hectare, un procent de 8% mai aparținea încă moșierilor cu peste 50 de hectare. Această statistică este deficitară, deoarece nu au fost luați în calcul acei proprietari care aveau mai multe moșii sub 50 de hectare, dar care suprafețe laolaltă depășeau cele 50 de hectare³⁰.

²⁴ Dzenana Efendia Semiz, *Op .cit.*, p. 5.

²⁵ *Ibidem*, p. 7.

²⁶ O.S. Morgan, *op. cit.*, p.361.

²⁷ S. Ignar, *Polityka agrarna. Podręcznik* (Politica Agrară. Agendă), PWN Warszawa, 1968, p. 72.

²⁸ F. Zweig, *Poland between Two Wars*, London, 1944, p. 133.

²⁹ *Wies w liczbach*, (Țărănimea poloneză în cifre), *Groupes de population rurale 1931-1950*, (Grupurile populației rurale), p. 16.

³⁰ Jerzy Tepicht, *Marxisme et agriculture, le paysan polonais*, Editture Armand Colin, Paris, 1973, p. 95.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.7(47/iulie 2024)

În **Cehia**, majoritatea nobililor autohtoni au fost ruinați după înfrângerea suferită în bătălia de la Muntele Alb (8 noiembrie 1620), averile lor fiind confiscate de regele Rudolf II³¹. Celor care au mai rămas li s-a pus în vedere mai târziu să aleagă între a reveni la credința catolică sau a alege calea exilului. Măsurile dictate de Coroana Habsburgică la acea vreme își vor lăsa amprenta asupra evoluției sistemului agrar din Cehia chiar și după dispariția imperiului. Așa se face că în preajma proclamării Republicii Cehoslovace, cei mai mulți dintre moșieri erau de origine germană, iar în Regiunea Sudetă exclusiv germani. Situația se prezenta în aceeași termeni și în **Slovacia**, unde pe întregul spațiu ce mărginea noua frontieră de sud puteau fi întâlniți doar moșieri și țărani unguri înstăriți. Atât țăranilor cehi, cât și celor slovaci le fusese rezervată până atunci numai munca de jos, în condițiile unui sistem feudal, întemeiat pe învoielile urbariale încheiate între stăpânii domeniali și foștii iobagi. Din această cauză, reforma agrară desfășurată în tânărul stat s-a împletit și cu problema națională³².

Prima lege pentru reformă agrară a fost emisă în decembrie 1918 la Viena, de către guvernul provizoriu al republicii, dar formula definitivă a acesteia a prins contur în anul următor. Inițial, a fost supusă discuției limita maximă admisă moșiilor supuse exproprierii, o primă variantă oprindu-se la pragul de 150 de hectare pentru exploatațile agricole și 250 de hectare pentru exploatațile mixte, agroforestiere. Anumite prevederi ale legii acordau atenție menținerii unor exploatați agricole de interes public, dar care să nu depășească 500 de hectare. Aici se încadrau fermele care asigurau materia primă pentru industria ușoară și alimentară, precum și composesoarele comunale. Exproprierile erau însoțite de despăgubirea foștilor proprietari la prețurile practicate pe piața funciară în anii 1913-1915, în monedă cehoslovacă, a cărei valoare fusese echivalată între timp cu coroana austriacă. În realitate, raportul valoric dintre cele două era 1/6 în favoarea monedei austriece, fapt care a alimentat nemulțumirea a tuturor moșierilor. Erau exceptați de la plata despăgubirilor „cetățenii țărilor inamice”, adică ungerii și austriecii³³.

Mai bine de patru milioane de hectare au fost scoase din circuitul civil în vederea exproprierii, suprafață care însemna 28,6% din întregul fond funciar al țării. Din acestea, 1.396.135 hectare se aflau în Slovacia și 238.908 hectare în Rutenia, însă arabilul acoperea numai 498.693 hectare, respectiv, 45.379 hectare din pământurile celor două regiuni. Restul era terenuri inadecvate împroprietărilor, zona fiind muntoasă³⁴. Până la urmă, cuantumul maximal stabilit prin legea de reformă agrară din 1919 a fost coborât până la 100 hectare, datorită deficitului de teren arabil, însă și aici, la fel ca în Polonia, reforma s-a aplicat numai parțial și cu jumătăți de măsură. S-au expropriat totuși 1,7 milioane de hectare, adică 12% din fondul funciar al țării, iar pe 1 ianuarie 1937 a început distribuția suprafeței de 1.272.934 hectare către cei 426.000 de țărani îndreptățiți³⁵. În medie, lotul-tip de împroprietărire s-a ridicat până la patru hectare pentru o familie³⁶.

Au fost expropriate cu precădere moșiile etnicilor germani și maghiari, măsura aplicându-se numai în detrimentul unui număr de 1.913 proprietari cehi. În Slovacia au fost expropriați 873 de moșieri unguri, dar cu toate acestea, în 1932 aceștia mai dețineau încă 1.118.417 hectare, din care 229.406 arabil³⁷. La nivelul întregii țări, în anii '30, un procent de 13,8% din fondul funciar rămăsese în mâinile proprietarilor cu peste 100 de hectare. Nu trebuie uitat faptul că au beneficiat de împroprietărire și țărani unguri³⁸.

În ce privește distribuția proprietății, aceasta era la fel de nejustă ca și în celelalte state central- și est-europene. Un procent de 70,1% era acoperit de deținătorii unor gospodării sub 5 hectare, care împreună aveau în proprietate 15,5% din fondul funciar, în timp ce la polul opus se situau moșierii cu

³¹ Pe 23 mai 1618 izbucnește răscoala antihabsburgică la Praga. Răsculații înfrâng armatele imperiale la Cáslaw și Lomnice. La 8 noiembrie 1620 are loc bătălia de la Muntele Alb, încheiată cu victoria austriecilor. Regele Ferdinand II ordonă confiscarea tuturor averilor nobililor răsculați. Pe 10 mai 1627, Boemia și Moravia sunt declarate posesiuni ereditare ale Casei de Habsburg, iar pe 31 iulie, nobilii și cavalerii cehi sunt somați să opteze pentru revenirea la catolicism ori să aleagă exilul. Ereticii sunt asimilați criminalilor. *Istoria Lumii în date...*, p. 121.

³² E. Wiskemann, *Czechs and Germans*, London, 1938, p. 152.

³³ Lucy E. Textor, *Land Reform in Czechoslovakia*, London, 1923, p. 31-32, 95, 99.

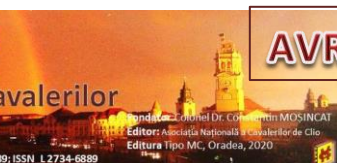
³⁴ Jarmila Meclová, Ferdinand Stoces, *Land Reform in Czechoslovakia*, Prague, 1963, p. 30-32.

³⁵ E. Wiskemann, *op. cit.*, p.152.

³⁶ W. Brus, *Postwar Reconstruction and Socio-economic Transformation*, în M. Kaser, E.A. Radice, „Agriculture”, vol. 2, Clarendon Press, Oxford, 1985, p. 591.

³⁷ Din suprafața totală a terenurilor expropriate, 79,8% au aparținut moșierilor unguri, 11,2% Bisericii Romano-Catolice, iar restul unor proprietari germani, ruteni și slovaci. C.A. Macartney, *op. cit.*, p. 172-123.

³⁸ E. Wiskemann, *op. cit.*, p.152.

peste 100 de hectare, care, deși reprezentau numai 0,5% din forța activă ocupată în agricultură, dețineau 39,6% din fondul funciar³⁹.

Ungaria s-a numărat printre marii perdanți ai Primului Război Mondial, conflagrație încheindu-se cu dezmembrarea miticului „Regat Maghiar al Sfântului Ștefan” și cu rămânerea unui important număr de unguri în afara noilor granițe trasate la Trianon. Conform recensământului efectuat de autoritățile austro-ungare în anul 1910, în Slovacia trăiau la acea vreme 1.071.000 de unguri, în Transilvania 1.660.000 de unguri și în teritoriile alipite ulterior Iugoslaviei 578.000 de unguri⁴⁰. Istoricii maghiari apreciază că până în 1921, în Slovacia mai rămăseseră 755.000 de unguri, în Iugoslavia 472.000, iar în România, până în 1927, doar 1.247.000 de unguri, una dintre principalele cauze ale repatrierii celorlalți fiind reformele agrare derulate în statele successorale ale fostului Imperiu Austro-Ungar⁴¹.

În ce privește prezența țărănimii în viața economică a Ungariei și a teritoriilor care au făcut obiectul partajului cu țările vecine, în Ungaria veche, țărani unguri reprezentau 49,6%, țărani sârbi 41,9%, țărani slovaci 33,7%, țărani români 32,3%, țărani ruteni 24,4%, iar cei germani 29%. În raport cu procentajul acoperit de fiecare etnie la nivelul populației întregii țări și distribuția proprietății agricole pe etnii, cifrele erau foarte apropiate, cu un ușor avantaj în favoarea ungarilor, astfel: etnicii maghiari reprezentau 54,5% din populație și dețineau 59,9% din fondul funciar al țării; germanii reprezentau 10,4% și dețineau 9,9% din terenurile agricole; slovacii reprezentau 10,7% și dețineau 7,7% din pământuri; românii reprezentau 16,1% și dețineau 16% din terenuri; croații reprezentau 1,1% și dețineau 0,5% din terenuri; sârbii reprezentau 2,5% și dețineau 2,3% din terenuri, iar alte minorități reprezentau laolaltă 2,2% din populație și dețineau 1,2% din fondul funciar⁴². Statistica maghiară se oprește însă numai la analiza gospodăriilor țărănești, fără a face referire la marea proprietate funciară și la apartenența etnică a stăpânilor acesteia.

În domeniul relațiilor de producție, pragul dintre secolul al XIX-lea și secolul XX găsește economia rurală a Ungariei blocată în cel mai autentic sistem feudal, clădit pe osatura vechilor reglementări urbariale întocmite sub domnia împărătesei Maria Thereza, prin care învoielile încheiate între stăpânii domeniali și iobagii de pe moșiile acestora căpătau o formă juridică unitară și stabilă⁴³. Revoluția maghiară de la 1848-1849, în ciuda principiilor generoase proclamate în program, nu a reușit să răstoarne în totalitate anacronicele orânduiri care împiedicau progresul în agricultură.

Printre enunțurile Dietei de la Pozsony⁴⁴, din 18 martie 1848, figura și regimul egalității tuturor cetățenilor în privința suportării sarcinilor publice. În acest sens, au fost anulate „prestațiile iobagionale”, atât cele în natură cât și cele pecuniare. „Prestațiunile, dijele și dările în bani, date până acum conform urbariului sau contractelor urbariale, se desființează pentru totdeauna”⁴⁵ – prevedea documentul – după care erau fixate și criteriile de despăgubire a foștilor proprietari, care urmau să fie expropriați (art. IX). Prin această măsură iobagii au devenit proprietarii fostelor sesii iobăgești, pe care le lucraseră până atunci. Drepturile acestora au fost apoi completate, iobagii dobândind, pe lângă atribuțiile de uz și uzufruct, și pe cel de dispoziție, adică de înstrăinare a proprietăților primite. Măsura a fost adoptată și la Dieta de la Cluj, baronul Wesselényi solicitând extinderea măsurii de abolire a

³⁹ I.T. Berend, *The Economic History of Eastern Europe 1919-1975*, vol. I, Clarendon Press, Oxford, 1985, p. 1986.

⁴⁰ În Ungaria multinațională, o serie de cetățeni de etnii străine au fost înregistrați în Recensământul din 1910 ca ungurii, după cum la fel au fost înregistrați cetățenii din familiile mixte, în care unul dintre soți era de etnie maghiară. După dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, cei mai mulți dintre aceștia au trecut la cetățenia statelor successorale, înscriindu-se în registrele de cetățenie din aceste țări după originea lor etnică (slovaci, ruteni, sârbi, români). De asemenea, un număr important din evreei ce locuiau în Ungaria s-au declarat maghiari la recensământ, ca după 1918 să revină în registrele de cetățenie la vechea lor etnie. De pildă, în Cehoslovacia au fost înregistrați 94.000 de evrei, iar în Transilvania 125.000. În aceeași situație s-a aflat și etnicii germani rămași în statele successorale, care n-au mai fost înregistrați ca unguri. Iván Nagy, *A magyarság világstatisztikája (World Statistics of Hungarians)*, Budapest, 1930, p. 12-23.

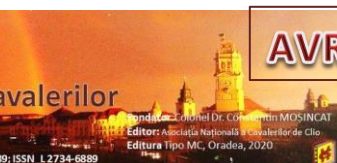
⁴¹ Cifrele au fost stabilite pe baza mai multor lucrări statistice, precum: Károly Kugotowitz, *Etnographical Map of Hungary*, Budapest, 1929; *Czechoslovakische Statistic*, vol. 9, *Volkszählung in der Tschechoslovakischen Republik vom 15 Febr. 1921*, partea I, Prague, 1924; László Fritz, *Az erdélyi magyarság lélekszáma és megoszlása*, (Distribuția numerică și teritorială a ungarilor transilvăneni), Cluj, 1930; Elemér Jakabffy, *Erdély statisztikája (Statistica Transilvaniei)*, Lugoj, 1923. Ele sunt surprinse și în lucrările: József Kovácsics, *Magyarország történeti demográfiaja, Magyarország népesedése a honfoglalástól 1491-ig* (Istoria demografică a Ungariei. Populația Ungariei de la decălecat la 1491), Budapest, 1963, p. 229-238; László Buday, *Megcsonkitott Magyarország (Dezmembrarea Ungariei)*, Budapest, 1920, p. 36-39.

⁴² J. Kövágó, *A magyarországi délszlávok*, (Slavii sudici din Ungaria), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964, p. 12.

⁴³ Prima reglementare urbarială a fost emisă în anul 1756 pentru Slavonia (*urbariul slavon*), a doua în 1767 pentru Ungaria (*urbariul ungar*), a treia în 1780 pentru Banat (*urbariul banatic*). Georgiu Plopu, *Părți alese din dreptul privat ungar*, Tomul I, art. 192, Tipografia «Ateneu» Societate Anonimă, Oradea Mare, 1929, p. 975.

⁴⁴ Bratislava – n.n., A.Ț.

⁴⁵ Petru Suci, *Proprietatea agrară în Ardeal*, Institutul de Arte Grafice «Lapkiadó» S.A., Cluj, 1931, p. 58.

vechilor raporturi feudale și pe teritoriul Transilvaniei (art. IV). „Nu mai există putere care să poată păstra dijma și robota – a proclamat el – cetățenii comunelor (iobagii și jelerii de până aici) vor folosi neturburați pământurile și sesiunile avute până acum”⁴⁶.

Actele normative în cauză nu și-au atins însă întotdeauna finalitatea, datorită opoziției manifestate de latifundiarii maghiari. În cea mai critică situație se aflau jelerii, care și până atunci avuseseră un statut inferior iobagilor, în sensul că nu dispuneau de nici o avere în afara forței de muncă, pe care și-o vindeau stăpânilor de moșii pentru a le lucra proprietățile alodiale. Numărul lor întrețea cu mult pe cel al iobagilor. Fiind excluși de la beneficiul fostelor proprietăți iobăgești, erau astfel condamnați să presteze și pe mai departe servicii după vechile învoielii. „Jelerii – se spune într-un raport din Bihor – pretind aproape în unanimitate ca, în conformitate cu principiul egalității, să se împartă între ei pământurile moșierilor”⁴⁷. Pe lângă pământurile alodiale, în legile Dietei nu se pomenea nimic nici despre soarta „regaliilor minore”, forme derivate ale dreptului de proprietate, constituite în categoria monopolurilor feudale⁴⁸.

Astfel, Ungaria a rămas pe mai departe o țară a grofilor, stăpâni peste întinse moșii lucrate în continuare de foștii iobagi, ajunși în imposibilitatea de a-și răscumpăra prea curând măruntele proprietăți cu care fuseseră înzestrați după revoluție. Problema redistribuirii proprietății funciare a fost mereu evitată până și de cei mai liberali oameni politici ai țării, guvernele care s-au perindat la putere fiind preocupate de găsirea unor soluții de salvagardare a națiunii maghiare în detrimentul celorlalte etnii. În acest sens, legislativul de la Budapesta a emis în 1894 „Articolul V de Lege”, act normativ prin care erau reglementate toate aspectele programului de colonizare a zonelor locuite de populație nemaghiară, cu scopul declarat de „spargere a unității teritoriale a naționalităților”.

Programul era sprijinit pe expunerea de motive întocmită de Beksics Gusztáv, unul dintre cei mai vehemenți susținători ai ideii omogenizării etnice a statului maghiar. „Politica de colonizare și industrializare, care are ca scop întărirea și expansiunea ungarilor – declara el – ne poate ajuta să pătrundem în mijlocul naționalităților. Politica de colonizare poate să dea pe mâna ungarimii toate văile românilor din Ardeal și astfel poate să izoleze complexe valahe de cele săsești, iar industria poate duce pe unguri în cele mai întunecoase regiuni ale naționalităților din nordul țării și din Ardeal. În același timp, cultura maghiară va ajuta și ea la lărgirea bazei naționale. Va contopi mai înainte toată populația nemaghiară a orașelor. Apoi, ajutată de propaganda de rasă, va pătrunde pas cu pas, tot mai tare prin ținuturile locuite de naționalități. Exceptându-i pe sași, pot fi contopiți în neamul nostru aproape toți germanii, o parte însemnată a slovacilor și chiar dintre valahi o parte destul de însemnată, acolo unde-s înconjurați de unguri în majoritate covârșitoare. Iar sub contopire nu înțeleg numai a-i învăța să vorbească ungurește. Am spus de multe ori că învățarea limbii maghiare, deși este neapărat necesară, încă nu însemnează contopirea în neamul maghiar. Contopirea este când germanul, slavonul, românul, sârbul și-au pierdut conștiința națională și a primit-o pe cea maghiară (...). Să se zidească aici castele de vânătoare și fabrici, ca astfel să cucerească prin ideea de stat național maghiar regiunile cele mai ascunse ale slovacimii și valahimii”⁴⁹. Colonizările urmau să fie făcute într-o primă etapă pe seama rezervelor funciare ale statului, coloniștii urmând să-și răscumpere pământul primit în 50 de ani, în anuități cuprinse între 6-19 coroane pentru un iugăr, iar apoi prin achiziționarea proprietăților țaranilor scăpătați, fie români, fie slavi⁵⁰.

Rezultatele fragile obținute în primul deceniu de aplicare a programului de colonizare i-au determinat însă pe guvernanții unguri să adopte noi strategii politice, canalizate de această dată către ajutorarea financiară a oricărui proprietar maghiar, angajat în acest program, prin intermediul instituțiilor de credit ale statului, ori prin cele particulare sprijinite de stat. La inițiativa ministrului agriculturii, Ignác Darányi, în 1911 a fost emis „Articolul XV de Lege”, care deschidea drumul creditului agricol spre sate. Așa s-au născut: Creditul Funciar Ungar (*Magyar Földhitelintézet*), Creditul Micilor

⁴⁶ *Ibidem*, p. 59.

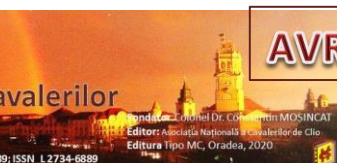
⁴⁷ *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p. 20.

⁴⁸ Regaliile minore au fost: a) Dreptul de a deschide și susține taverne (cârciumi) pentru a vinde în quantum redus alcool; b) Măcelăritul în scop comercial; c) Dreptul de moară; d) Dreptul de pescuit; e) Dreptul de a încasa taxe după prăvălii; f) Dreptul de a pune taxe pe producția de rachiou; g) Dreptul la taxe și servicii după arderea ștegilor, varului, carierele de lut, pietriș și nisip; h) Dreptul de port fluvial, de vamă de pod, bălci și piață. Georgiu Popu, *op. cit.*, p. 1029-1032.

⁴⁹ Ioan Russu Șirianu, *Români din statul ungar*, p. 184; Ion Luca Ciomac, *Despre stările agrare din Transilvania sub regimul maghiar*, Regia M.O. Imprimeria Națională, București, 1931, p. 75-76.

⁵⁰ Lovas Sándor, *A legujab állami telepítések Magyarországon*, (Proprietatea de stat din Ungaria), Budapest, 1908, p. 8.

Proprietari (*Kisbirtokosok Országos Földhitelezete*) și Centrala Tovărășiilor de Credit. Acestea au fuzionat ulterior, formând „Asociația Regnicolară Ungară a Institutelor de Credit”, cunoscută sub numele de „Banca Altruistă”. Din capitalul de 15 milioane de coroane, cât avea banca, opt milioane alcătuiau participația statului. Principala menire a institutului era aceea de a converti datoriile proprietarilor funciari mari și mijlocii, cu scopul de a-i salva de la faliment și de a conserva astfel *status-quo*-ul dominației moșierilor maghiari în agricultură. În 1914, avocatul orădean Ioan Iacob a identificat, numai în județul Sălaj, 134 de proprietari unguri care au beneficiat de serviciile „Băncii Altruiste” în acel an pentru a scăpa de faliment. El socotea la 840 numărul total al acestor beneficiari la nivelul întregului Ardeal⁵¹.

Insuccesul repurtat de autoritățile maghiare pe tărâmul omogenizării populației prin intermediul programului de colonizare s-a datorat, pe de o parte instabilității structurilor comunitare ungurești implantate irațional în mijlocul unor mase compacte de români sau slavi, ostile noilor veniți, iar pe de alte parte instinctului de conservare trezit în conștiința băștinașilor. Acesta ultimă latură s-a manifestat prin valul uriaș de emigrație a populației nemaghiare în Statele Unite ale Americii începând cu anul 1900⁵². Sursele documentare americane apreciază că din cele 16 milioane de emigranți est-europeni care au tranzitat Centrul de Primire a Emigranților de pe insula Ellis Island, în perioada 1900-1912, în jur de 1,8 milioane au venit din Ungaria majoritatea acestora fiind țărani slavi și români. Grupuri compacte de români ardeleni s-au așezat în centrele muncitorești de la Young's Town, Akron, Vermilion și Lorain, din statul Ohio, ori în Indiana Harbour și Detroit, din statul Michigan, asigurând forța de muncă solicitată de industria siderurgică și cea constructoare de mașini din zonă⁵³. Principala lor țintă a fost aceea de a acumula capital într-un timp scurt, cu ajutorul căruia, odată întorși acasă, să poată cumpăra pământ, motiv pentru care doar o mică parte dintre aceștia s-au stabilit definitiv în „noua lume”⁵⁴.

Lucrurile au luat o întorsătură neplăcută pentru administrația maghiară, care, în ciuda eforturilor făcute în cele aproape două decenii de colonizări, reușise să înzestreze ungarimea în Transilvania cu numai 67.000 de iugăre, în vreme ce emigrația românească a ajuns în numai zece ani să pună mâna pe 160.394 de iugăre, suprafață alcătuită exclusiv din moșii de peste 50 de iugăre, fără a mai lua în calcul gospodăriile mici și mijlocii cumpărate cu dolarii americani. Îngrijorarea naționaliștilor maghiari și-a găsit expresia în lucrarea „Țară de vânzare” (*Eladó Ország*), întocmită de Tokáji László în 1913, în paginile căreia, autorul, după ce arăta că peste 10% din fondul funciar al Ardealului trecuse în proprietatea românilor după anul 1900, trăgea un semnal de alarmă, demonstrând că în mai puțin de o sută de ani întreaga proprietate agricolă va deveni românească dacă fenomenul nu va fi stăvilit⁵⁵.

Până la urmă, principala cauză a blocării oricăror inițiative progresiste în materia redistribuirii fondului funciar al vechii Ungarii și de a pune în felul acesta capăt anacronicului sistem feudal din economia rurală a țării, a izvorât din încăpățânarea maladivă a guvernanților maghiari de realizare a utopicului stat ungar omogen din punct de vedere etnic. Menținerea naționalității maghiare în fruntea topului proprietarilor de terenuri reprezenta și un important instrument de excludere a celorlalte etnii conlocuitoare din viața politică a Budapestei, nedreptate care a fost reclamată de la tribuna parlamentului ungar și de fruntașul bihorean Partenie Cosma. „În Transilvania censul este de patru ori mai mare decât în Ungaria. Pentru ca cineva să fie alegător în Transilvania – protesta el – i se cer 36 de iugăre de pământ, iar în Ungaria numai opt iugăre. E absurd, e anormal să menții în Transilvania o lege specială, care face cu neputință ca foștii iobagi din Ardeal să devină alegători. Legea e îndreptată contra cetățenilor cu «buze streine» și reprezintă interesele naționalității maghiare, deși aceasta este numai un fragment din națiunea politică a Ungariei, compusă din toate naționalitățile”⁵⁶.

⁵¹ Ioan Iacob, *Chestia agrară în Ardeal*, Cluj, 1924, p. 20-21; Ion Luca Ciomac, *op. cit.*, p. 80.

⁵² Din cele aproximativ 1,7-1,8 milioane de oameni care au emigrat din Ungaria în Statele Unite ale Americii după anul 1899, 33% au fost unguri, 25% slovaci, 18% români, 4,5% ruteni și 2,6% slavi sudici. Péter Hanák, *Magyarország története (History of Hungary)*, vol. VII, Budapest, 1978, p. 412-413

⁵³ Sarah Lane, *Ellis Island History*, ARAMARK Sports & Entertainment, Inc., New Jersey, 2005, p. 1-2.

⁵⁴ De menționat în acest sens este comunitatea românească din orașul Lorain (Ohio), care își mai păstrează identitatea națională și cultivă tradițiile românești prin Clubul Cultural „Patru români și-un bihorean” – informator: *Thomas Traian Kalo*, 606 Bd. Way Lorain (Ohio), USA – n.n., A.Ț.

⁵⁵ Tokaji László, *Eladó Ország*, (Țară de vânzare), Cluj, 1913, p. 1-36; Ion Luca Ciomac, *op. cit.*, p. 20-21.

⁵⁶ Teodor V. Păcățianu, *Cartea de Aur*, „Tipografia” Societate pe Acțiuni, Sibiu, vol. VI, Sibiu, 1906, p. 6.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.7(47/iulie 2024)

Imaginea de ansamblu a modului de distribuire a averii funciare din Ungaria poartă cu prisosință amprenta politicii otrăvite cultivate de naționalistii maghiari, care s-a repercutat inclusiv asupra țărănimii ungurești. Existau înainte de Primul Război Mondial un număr de 552.000 de gospodării sub un iugăr⁵⁷, reprezentând 34,5% din economia agrară a țării, care de abia acopereau 287.000 de iugăre, reprezentând 1,8% din fondul funciar total. În același timp, existau 14.000 de latifundiași, cu moșii de peste 100 de iugăre, care deși reprezentau doar 0,9% din forța activă ocupată în agricultură, care dețineau 7.390.000 de iugăre, ceea ce însemna 46,4% din fondul funciar. Disproporția dintre statutul economic al subțirei pături aristocratice ungurești și cel al largii mase țărănești aflate la limita subzistenței se mărește în măsura în care în ecuație sunt incluse și alte patru categorii subdivizionare de proprietari agricoli. Astfel: 278.000 de exploatații agricole, cu întinderi cuprinse între 1-2 iugăre, reprezentând 17,4% din economia rurală, cumulau numai 428.000 de iugăre, adică 2,7%; altele, cu suprafețe între 2-5 iugăre, în număr de 353.000 (19,6%), însumau 1.034.000 iugăre, adică 6,5%; cele 200.000 de gospodării, cu întinderi de 5-10 iugăre (12,5%), aveau împreună 1.460.000 de iugăre, adică 9,2%, în fine, exploatațiile cu suprafețe cuprinse între 10-20 de iugăre, 157.000 la număr (9,8%), acopereau 2.241.000 de iugăre, adică 14% din fondul funciar. Cu alte cuvinte, 1.540.000 de gospodării țărănești cu suprafețe sub 20 de iugăre, reprezentând 93,8% din viața economică rurală, aveau doar 5.450.000 de iugăre (34,2%). Clasa țăranilor mijlocași, a gospodarilor cu averi cuprinse între 20-100 iugăre, avea 84.000 de reprezentanți (5,3%) și deținea 3.093.000 de iugăre, 19,4% din suprafața agricolă⁵⁸.

Perioada interbelică nu a adus mult așteptata reformă în structura economiei agrare ungurești. Pe 11 ianuarie 1919, guvernul contelei Károlyi Mihályi⁵⁹ și-a anunțat intenția de a declanșa o reformă agrară, prin exproprierea exploatațiilor agricole mai mari de 285 de hectare, ceea ce însemna însă foarte puțin pentru agricultura maghiară⁶⁰. Din pricina aceasta, lotul-tip de împroprietărire a ajuns la numai 2,9 hectare, iar în unele zone ale țării între 0,8-1,1 hectare⁶¹. Spre deosebire de vecinii săi, Ungaria nu a mai pornit nici o altă reformă agrară după Primul Război Mondial. Guvernul comunist al lui Kun Béla⁶², care a urmat, a comis una dintre cele mai grave greșeli nedistribuind marile moșii către țărănime, omisiune care a condus în final la victoria „Terorii albe”. Revoluționarii unguri au declarat că nu se va trece la o redistribuirea pământurilor, ci la transformarea marilor exploatații agricole în „cooperative agricole de muncă în colectiv”, soluție care nu concorda cu aspirațiile țărănești. Este un paradox că tocmai unicul guvern comunist din Europa Centrală și de Est a continuat să păstreze vechile relații feudale, în condițiile în care producția agricolă scăzuse până la un nivel de 40% față de cea de dinaintea războiului. „Aristocrația maghiară – aprecia istoricul ungar Varjassy – îi datorează în definitiv lui Kun Béla de a fi făcut posibilă menținerea sistemului feudal și renașterea reacțiunii oligarhice și ar trebui, ca recunoștință, să-i înalțe o statuie pe una din cele mai frumoase piețe publice din Budapesta”⁶³. Promovarea unei politici greșite față de țărani, dar și față de muncitorimea orașelor, a amplificat în schimb sentimentele antisemite, alimentate de faptul că mai bine de jumătate din numărul comisarilor poporului erau de origine evreiască, iar guvernul în întregime⁶⁴.

⁵⁷ 1 iugăr = 0.575 hectare = 1.422 acri – n.n., A.Ț.

⁵⁸ *Six Years of the Agrarian Crisis*, International Agrarian Institute, Moscow 1935, p. 109.

⁵⁹ Mihályi Karolyi (1875-1955) mare magnat și lider al Partidului Liberal al Independenței, a militat pentru o Ungarie independentă, consolidată prin reforme economice și sociale. Împreună cu partenerii săi, s-a preocupat de obținerea unei păci separate cu forțele Antantei, în speranța salvării regatului istoric al Ungariei, prin transformarea țării într-o federație a naționalităților, care urmau să se bucure de largi drepturi. Anna M. Cienciala, *op. cit.*, p. 2.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 6.

⁶¹ J. Pető, S. Szakács, *A Hazái Gazdaság Négyévtizedenek Története. Az Ujjaépítés és a Tervútasításos Időszaka 1945-1968*, (Istoria proprietății particulare după deceniul '40. Transformările petrecute în perioada 1945-1968), Ed. Közgazdasági és Jogi Könyvkiado, Budapest, 1985, p. 37-41.

⁶² Născut în 1886 în Transilvania, dintr-o familie mixtă evreo-maghiară, Kun Béla (Kohn) a lucrat ca jurnalist de stânga înainte de anul 1914. Înrolat în armata Austro-ungară, va fi luat prizonier în Rusia, unde va și deveni comunist. Aici și-a început cariera politică prin propaganda pro-comunistă făcută în rândurile prizonierilor maghiari din lagăre. Așa a intrat în centrul de atenție a lui Lenin. După 6 noiembrie 1917 devine membru fondator al Secțiunii Maghiare a Partidului Comunist din Rusia. În iulie 1918 conduce detașamentele soldaților comuniști lituanieni și unguri în luptele împotriva contrarevoluționarilor din Partidul Țărănesc din Rusia. Pe 25 octombrie 1918 înființează la Moscova Uniunea Comuniștilor din Ungaria, care se va transforma la 4 noiembrie în Partidul Comunist Maghiar. Anna M. Cienciala, *op. cit.*, p. 8-10.

⁶³ Varjassy Lajos, *Révolution, Bolchévisme, Réaction*, Paris, 1934, p. 94; Victor Jinga, *Probleme fundamentale ale Transilvaniei*, Brașov, 1995, p. 403.

⁶⁴ Anna M. Cienciala, *op. cit.*, p. 19.